

RÉGI MAGYAR FERTÁLYMESTEREK ÉS UCCAKAPITÁNYOK

Nincsen új a nap alatt — mondja a régi szólás, melyet hol V. Károly szentbirodalmi császárnak, hol a híres-neves spanyolföldi cordobai zsidó tudósnak, rabbi ben Akibának tulajdonítanak. Néhai való németrómai császár, avagy zsidó rabbinus — egyremegy, mert a mai tömbparancsnokság története szempontjából így is, úgy is áll a régi szólás: hat-hét évszázaddal ezelőtt is voltak városi tömbök, voltak tömbparancsnokok, sőt tömbbálok is. Csak éppen más volt a nevük. A régi városok nemzetiségi városnegyedekből állottak. A régi Budának a török hódoltságig, 1541-ig külön magyar, „latinus“, azaz olasz, francia és flandriai; német meg zsidónegyede volt. Negyed: ez franciául Quartier, olaszul quartale. Ebből lett a magyar kvártély szó, ami eredetileg városnegyedet jelent. Németül Viertel a neve. Ebből magyarodott a fertály szó.

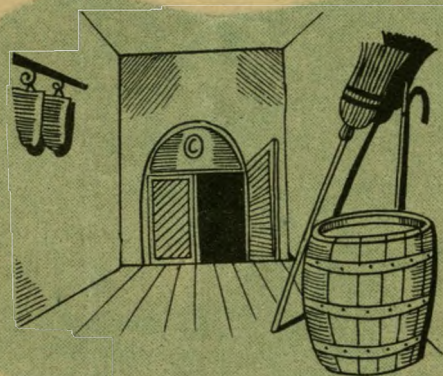
A fertályoknak külön választott feje volt a fertálymester. Egerben máig minden esztendőben megválasztják a fertálymestereket: — ez nem hivatalos állás, hanem közbizalmi megtiszteltetés. Az egeri fertálymesternek díszruhája a „szárgalléros köpenyeg“ (illetőleg háromgalléros csak), az ezüstfejú fertálymesteri bot és a pofoncsapott, azaz háromcsücskös fertálymesteri kalap, meg nyaklánc.

A budapesti Józsefvárosban lévő Karpfenstein-ucca, Karpfenstein János ottani szőlősgazdától vette nevét, ki az 1730-as esztendőben ottani fertálymester és „városfertályi szószóló“ volt. Ő mondott szót és pedig pártfogolót az ottani szegény nép érdekében. Hivatalos latinsággal tribunus plebis, azaz néptribün volt az ilyen közbizalom által választott bizalmas, korszerű régi nyelven nagy bizodalomú ember címe. Magyarosan „fürjör-mendér“ volt ez a német Vormunder magyarosítása. Népét ingyen, emberségből, barátságból, jó szívvvel szolgáló hivatal volt ez. Nagyapáink latin szójátéka az ilyesmire mondotta titulus sine virtulo, azaz cím marha nélkül. A marha tudniillik régi magyarsággal vagyont, pénzt, értéket jelentett. A régi fertálymester és szószóló is a mai tömbparancsnokok hiteles őseinek te-

kinthető, de legrégebbi ősök az uccakapitányok. Ezt a házszigeteket, vagyis a négy utca által befogott tömbök válassztották. „Uccakapitányok, wraimék“ volt a városnegyed összes uccakapitányainak titulusai. Ők ügyeltek az utca rendjének és a piacok békéjének megőrzésére. A házsziget minden céhbeli inasa, legénye és mestere az ő hatalmi jelvényük, azaz botjuk alá tartozott. Ők fogadták fel, mint városi főcirkálók az alabárdos, lámpásos, szarutülkös éjjeli baktert. Az uccakapitány vigyázott, hogy a tűzveszedelem ellen minden házkapu alatt ott álljon a vizeshordó és a szikracsapóseprű, meg a zsindeletető leszaggatására alkalmas gamók. Mindezt az ő uccakapitányi titulusa címén nevezték; Devecseren máig is így nevezik: Kapitány viz, Kapitány csapó és Kapitány gamó néven. Ő ügyelt a minden kapu alatt lógó tűzoltói bőrvédrekre. Ilyet a ferencvárosi Tompa-utca egyik régi házában tíz esztendővel ezelőtt még magam is láttam.

Az egy-egy házsziget népe egymással keresztapámi, vőfélyi, komasági, sógor-sági viszonyban állott. Így volt ez mindenütt a régi angol városokban is, amit városi törvény regulázott.

A házszigetek minden hónap első szombatján házszigeti közös lakomára gyűltek össze. Minden család valami jőféle enniivalóval járult a testvérséges estebédhez. Ez volt a régi angol piknik, magyarosan batyubál. Kamaskoromban a régi pesti Józsefvárosban még állt az ilyen utcabál. A kedves oleanderfás, kanárimadaras, húzókutas udverokra kitétt hosszú asztalon volt a batyubál minden jó régmódi enniivalója: tormás virstli, marhapörkölt, lekvárosbukta, almás-, túrós-, káposztás- meg mákosrétes, csörögéfánk, mazsolás fonottkalács, diós- és mákospatkó, villogótűzi kadarka. A lány meg legény a zongoraverklire járta a cappelai polkát, meg a csárdást. A rohanó élet elseperte ezeket a régi városi életformákat, ám jött a második világháború, vele együtt a légitámadás, ezzel együtt a rosszlemkű légóparancsnok. Ma mindez más, jó módon a tömbök életében folytatódik és békésre fordult napjainkban megint áll a bál: a tömbbál, ami láthatóan a régi, régi házszigeti lakomák egyenes utódja. Valóban nincsen új a nap alatt.

A régi pestibudai városfertályok emléket még őrzi néhány utcanev. A vízivárosi Horváth-utca Buda 1686. ostroma után odatelepített horvátok fertályja volt. Az egykori Német-utca a józsefvárosi német telepések révén nyerte nevét. A budai vízivárosi Halász-utca neve fél-századdal ezelőtt még Halászfőváros volt. A budapesti méz-száros- és hentesipartestület őrzi 1481-ben megkezdett mesterlajstromának könyvét: az utcát már akkor is a budai királyi várhalászkok lákták. Az oklevelekben meg-

említett akkori dunaparti Vágóhíd jégvermének, illetve mészáros fertályának emléke a Jégverem-utca, a közelében lévő Ponty-utca, a Halászbástya neve a dunaparti halászfertály emléke. Budapest utcáin máig is ott maradt a mesterségek, foglalkozások, boltosok helyi fertályának nyoma. Szőnyegesfertály a Hariszköz, bőrkereskedőké a Paulay Ede-, egykor Két Szerecsen-utca. A New-York-ház körül ott van a filmes negyed, a Vas-utca környékén sok a paplan, Kőbánya a serfőző város, a külső-Józsefváros a jellegzetes kézműves fertály, a Holló-utcán végig aranyművesek, ezüstművesek, véső „giluzsálók“, ékszerészek dolgoznak. Száz esztendőös mulatófertály a Nagymező-utca. A város a maga fertályéletét éli. Nincsen új a nap alatt.

Borsody Bevilaqua Béla dr.

